

Waldemar Handke

Instytut im. gen. Stefana „Grota” Roweckiego w Lesznie

Stosunek do religii i religijności w świetle zapisów z dokumentów personalnych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa z województwa leszczyńskiego (1975–1990)

Funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa (SB), tak jak ich poprzednicy z Urzędów Bezpieczeństwa (UB), traktowani byli jako najwierniejsi obrońcy partii komunistycznej i jej władzy – *tarcza i miecz socjalizmu* – jak określano to w wewnętrznej propagandzie. To też powodowało, że szczególną wagę przywiązywano do lojalności i wierności ideologicznej wobec partii komunistycznej. Dotyczyło to zwłaszcza kandydatów do służby w szeregach SB – strażniczki komunizmu – jaką miał być aparat bezpieczeństwa.

Literatura poświęcona tak strukturom, jak i kadrom aparatu bezpieczeństwa w Polsce jest dziś już dość bogata. Poczynając od prac omawiających strukturę aparatu bezpieczeństwa¹, poprzez monografie poszczególnych struktur aparatu – np. urzędów powiatowych²,

¹ Literatura na ten temat jest już obszerna – wymieńmy tylko dla przykładu: H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997, „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski i T. Łabuszewski, Warszawa 2005; także: S. Cenckiewicz, *Oczami bezpieki. Szkice i materiały z dziejów aparatu bezpieczeństwa PRL*, wyd. IV, Kraków 2008; R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2009; *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945–1990*, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009; F. Musiał, *Raj grabarzy narodu. Studia i materiały do dziejów aparatu represji w Polsce „ludowej” – 1945–1989*, Kraków 2010; *Czekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. K. Persak i Ł. Kamiński, Warszawa 2010.

² Vide np. *Departament X MBP. Wzorce – struktury – działania*, red. K. Rokicki, Warszawa 2007; na temat monografii powiatowych struktur UB np. R. Klementowski, *Urząd Bezpieczeństwa w powiecie Lwówek Śląski (1945–1956)*, Wrocław 2006; idem, *Urząd Bezpieczeństwa w Lubinie (1945–1956)*, Wrocław 2007; T. Rochatka, *Urząd Bezpieczeństwa w Gnieźnie w latach 1945–1956*, Poznań 2009; K. Sychowicz, *Urząd Bezpieczeństwa w Łomży – powstanie i działalność (1944–1956)*,

przez opracowania dokumentów czy instrukcji³, poprzez informatory personalne⁴, aż po aspekty *międzynarodowe* – współpracy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW) z Komitetem Bezpieczeństwa Państwowego przy Radzie Ministrów ZSRS (KGB)⁵. Przy czym, ten pobeżny przegląd pozwala na sformułowanie wniosku, że większość prac (poza opracowaniami ogólnymi, odnoszącymi się do dziejów aparatu bezpieczeństwa), koncentruje się na pierwszym okresie funkcjonowania bezpieczeństwa – latach 1944–1956.

Metody *budowania* struktur aparatu bezpieczeństwa zmieniały się wraz z tym, co ideolodzy komunizmu z Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) nazywali *tworzeniem i umacnianiem nowego ustroju w Polsce*. Również metody oddziaływania, w zakresie tworzenia tego najbardziej oddanego organu zwalczania wszel-

Białystok 2009; J. Syrnyk, *Urząd Bezpieczeństwa w Wołowie (1945–1956)*, Wrocław 2010.

³ Vide np. *Biuletyny Informacyjne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1947*, t. I, red. B. Gronek, I. Marczak, Warszawa 1993, *Biuletyny Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego grudzień 1954–listopad 1956*, wstęp M. Filipiak, oprac. W. Chudzik, M. Filipiak, J. Gołębiowski, Warszawa 2009; P. Pleskot, „*Tarcza partii i narodu*”. *Kontrwywiad Polski Ludowej w latach 1945–1956. Zarys struktur i wybór źródeł*, Warszawa 2010; *Księga bezprawia. Akty normatywne kierownictwa resortu bezpieczeństwa publicznego (1944–1956)*, wyb. i oprac. B. Kopka, Warszawa 2011.

⁴ Vide: *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. I–III, Warszawa 2005–2008 (dla nas istotny jest *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*. t. III 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008). Ukazało się także wiele opracowań regionalnych, powstających przy okazji wystaw z cyklu *Twarze bezpieki* – np. *Twarze wrocławskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa we Wrocławiu. Informator personalny*, red. T. Balbus, P. Piotrowski, K. Szwagrzyk, Wrocław 2006; *Twarze białostockiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Białymstoku. Informator personalny*, red. P. Łapiński, Białystok 2007; także: W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, M. Wenklar, *Ludzie bezpieki województwa krakowskiego. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1990. Informator personalny*, Kraków 2007; czy też *Twarze bezpieki 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwach pomorskim/bydgoskim, toruńskim i wrocławskim*, red. M. Szymaniak, Bydgoszcz–Gdańsk 2010.

⁵ Vide: *Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR w latach 1970–1990. Próba bilansu*, Warszawa 2013.

kich wrogów, zmieniały się z biegiem lat. Natomiast nie zmieniały się zasady rekrutacji kandydatów do Służby Bezpieczeństwa.

Trzeba pamiętać, że różnie też wyglądało to na przestrzeni czterdziestu pięciu lat istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Zmieniały się też kadry funkcjonariuszy komunistycznego aparatu bezpieczeństwa. Gdy u początków tworzenia nowej rzeczywistości powstający aparat miał do czynienia z ogromnymi brakami kadrowymi, które z jednej strony były uzupełniane towarzyszami sowieckimi, którzy stawali się doradcami – zwłaszcza na wyższych szczeblach (PUBP, WUBP i MBP) i masą szeregowych funkcjonariuszy, wśród których daje się zaobserwować, w tym pierwszym okresie, ogromną fluktuację kadrową. Wielu kandydatów, wstępujących zwłaszcza na początku, w Wielkopolsce w początkach 1945 r., w szeregi UB, traktowało go jako jedną z formacji policyjnych. Przyczyn odchodzenia, czy też zwalniania funkcjonariuszy w tym okresie było wiele⁶.

Niewątpliwie jednym z zasadniczych elementów tej fluktuacji kadrowej były również względy religijne. Jeśli jednak weźmiemy pod uwagę fakt, że Kościół katolicki, od samego początku i przez cały okres istnienia PRL uznawany był przez władze komunistyczne za jednego z głównych i najgroźniejszych wrogów, to sytuacja ta nie będzie budziła zdziwienia. Trzeba w tym miejscu skonstatować jeszcze, że w tym pierwszym okresie, lat 1945–1956, wśród kandydatów wstępujących w szeregi aparatu bezpieczeństwa, przygniatająca większość w wypełnianych Ankietach Specjalnych w rubryce wyznanie wpisywała wyznanie rzymsko-katolickie.

Władza musiała przyjmować do wiadomości ówczesną sytu-

⁶ Analizując obsadę personalną powiatowych struktur UB w latach 1945–1956 w powiatach południowo-zachodniej Wielkopolski (Gostyń, Kościan. Leszno i Rawicz) możemy zauważyć jak wielu kandydatów było przyjmowanych i zwalnianych w tym pierwszym okresie lat 1945–1947. Do tego dodać trzeba dezercje. To wszystko tworzyło klimat tamtych lat. Analiza kilkuset teczek akt personalnych funkcjonariuszy pozwala na formułowanie ocen stanu aparatu w tamtym okresie. Wycinkowe dane, w odniesieniu do jednego powiatu – kościańskiego, zawarto w monografii: W. Handke, R. Kościański, *„Zwyczajny” Urząd... Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Kościanie 1945–1954*, Kościan-Leszno 2006.

ację. Tolerowała fakty przyznawania się funkcjonariuszy do religii. Ale z biegiem czasu, u tych którzy chcieli awansować, podkreślano fakty postaw wrogich wobec religii. Tak było np. w przypadku zastępcy szefa Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP) w Rawiczu, a potem szefa PUBP w Nowym Tomyślu Stefana Czubińskiego z Rawicza. W charakterystyce partyjnej z 11 listopada 1950 r. zapisano: *Ustosunkowanie tow. Cz. do kleru jest negatywne, nie przejawiając żadnych nagięć do religii.[...]*⁷. Stopień religijności był też niewątpliwie jednym z elementów zwalniania funkcjonariuszy, co znajduje potwierdzenie w wielu dokumentach. Wśród zapisów, w uzasadnieniach zwolnień, spotykamy zapisy o klerikalnej rodzinie, o skrajnym *religianctwie*, o utrzymywaniu kontaktów z klerem itp. W opinii z 1950 r. jednego z funkcjonariuszy zwolnionego z PUBP w Kościanie znajdujemy taki zapis:

*[...] poza tym jest on przychylnie ustosunkowany do religii i kleru i cała rodzina jest wychowywana w duchu religii katolickiej, a on sam jak ma czas to chodzi do kościoła i twierdzi, że chodzić będzie nadal. [...] jednak jest to element na wskroś religijny i osoby te mają wielki wpływ na kształtowanie się poglądu w/w na religie i kler*⁸.

W innym wypadku, we wniosku z 7 marca 1949 r. jako powód zwolnienia podawano: *[...] wyrobienie polityczne słabe... [...] jest w nastawieniu klerikalnym*⁹.

Z biegiem czasu sytuacja w tym zakresie się zmieniała – laicyzacja prowadzona przez władzę różnymi metodami i na różnych polach (oświata, organizacje młodzieżowe, ograniczanie wpływu Kościoła w instytucjach opieki społecznej itp.) – dawała stopniowo efekty. Nie były to wyniki olśniewające, ale proces ten postępował. Można to również obserwować właśnie w dokumentach kandydatów do służby w aparacie bezpieczeństwa, zgłaszających się do pracy w SB, w kolejnych dekadach.

⁷ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Oddział w Poznaniu (dalej: AIPN Po), 0604/94 TAP funkcjonariusza.

⁸ AIPN Po, 0148/86 TAP funkcjonariusza.

⁹ AIPN Po, 0148/90 TAP funkcjonariusza.

1 czerwca 1975 r. wszedł w życie nowy podział administracyjny kraju. W jego efekcie powstało 49 nowych województw. Wśród nich było jedno z najmniejszych województw w kraju – województwo leszczyńskie. Obejmowało ono powierzchnię 4154 km kwadratowych, a w jego skład wchodziło 19 miast i 35 gmin¹⁰. Liczyło ono – w 1975 r. 342 tys. mieszkańców, zaś w 1990 r. 386 tys. mieszkańców.

Gdy powstawało województwo leszczyńskie 1 czerwca 1975 r. reorganizowano, nie tylko struktury władzy administracyjnej (likwidacja powiatów, utworzenie dwustopniowej administracji – gmina, województwo), ale również struktury aparatu bezpieczeństwa. Utworzono Komendę Wojewódzką Milicji Obywatelskiej (KW MO) w Lesznie oraz komisariaty w pozostałych miastach województwa. Etat służb milicji i bezpieczeństwa podległych KW MO w Lesznie wynosił 725 etatów (bez resortowej służby zdrowia i sanatorium w Górznie). W tej liczbie było 58 etatów dla funkcjonariuszy Zmotoryzowanych Odwodów Milicji Obywatelskiej (ZOMO)¹¹. W samej Komendzie Wojewódzkiej milicji w Lesznie, bez struktur terenowych MO, było 165 funkcjonariuszy MO i SB¹², spośród których aż 142 było członkami partii komunistycznej (PZPR). Jak to wówczas określano – upartyjnienie szeregow wynosiło 86%¹³.

Według moich obliczeń przez szeregi Służby Bezpieczeństwa w województwie leszczyńskim, w okresie 1975–1990 przeszło co najmniej 300 funkcjonariuszy. Porównując *Ankiety* z okresu lat czterdziestych z dokumentami kandydatów, którzy służyli w aparacie Służby Bezpieczeństwa w latach siedemdziesiątych

¹⁰ Vide: „Dziennik Ustaw” 1975, nr 17, poz. 92.

¹¹ O działaniu ZOMO w ramach KW MO/WUSW w Lesznie wiemy niewiele. Podobnie jest w odniesieniu do obsady personalnej tej formacji. O dowódcach wiemy, że leszczyńskim ZOMO dowodził (w 1985 r.) kpt. Krzysztof Sierakowski, a jego pomocnikiem był chor. Tadeusz Czerwiński. Vide: AIPN Po 0265/65/3, *Zakres działania ZOMO WUSW w Lesznie*.

¹² Vide AIPN Po 0265/67/1, Dane opisowe i liczbowe. Sprawozdanie z ruchu kadrowego, statystyka, meldunki miesięczne 1975 r., k. 57. Zestawienie liczbowe dotyczące stażu pracy, wieku, wykształcenia funkcj. MO i SB zatrudnionych w KW MO Leszno (15 VII 1975 r.).

¹³ Ibidem.

i osiemdziesiątych, a więc w czasie istnienia województwa leszczyńskiego, możemy zobaczyć zachodzące zmiany. Tak jak w latach wcześniejszych, także ci którzy chcieli służyć komunistycznej władzy w szeregach SB w województwie leszczyńskim, musieli wypełniać w ankietach rubrykę wyznanie, choć przecież Polska Rzeczpospolita Ludowa deklarowała się jako państwo świeckie, w którym wyznawana religia miała być osobistą sprawą każdego obywatela.

Nie obowiązywało to, gdy szło o przyjmowanie w szeregi Służby Bezpieczeństwa. Władza wymagała, i kandydaci do SB wypełniali te rubryki w ankietach. Analizując blisko dwieście pięćdziesiąt teczek osobowych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, służących w województwie leszczyńskim, można było zauważyć właśnie zmiany zachodzące w określaniu swego stosunku do religii. Poniższa tabela prezentuje różne zapisy, jakie znajdowały się przy określeniu stosunku kandydata do religii.

Tab. 1. Zapisy w ankietach osobowych funkcjonariuszy.

Określenie występujące w dokumentach	Liczba	Procent
Katolickie, praktykujący	2	0,82
praktykujący	3	1,23
Rzymskokatolickie	15	6,15
Rzymskokatolickie, niepraktykujący	65	26,64
Niepraktykujący, niepraktykujące	47	19,26
bezwyznaniowy	36	14,75
Bezwyznaniowy, niepraktykujący	6	2,46
Niewierzący, ateista	2	0,82
Brak danych (rubryki niewypełnione i inne)	68	27,87
Razem	244	100

Źródło: obliczenia własne.

Już pobieżna analiza danych zawartych w tabeli pokazuje jak wiele różnych elementów wpływało na to co, zdaniem ideologów

komunistycznych, miało ważne znaczenie w procesie budowania lojalnej i bez reszty oddanej policji politycznej. Warto zwrócić uwagę na to zestawienie, pamiętając przez cały czas, że bazą do obliczeń są dane zawarte wteczkach osobowych, funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, służących w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że mimo usilnych działań na społeczeństwo – spośród tych którzy zgłaszali się do służby w komunistycznej policji politycznej – bardzo niewielu, rzecz by można śladowa liczba (2 kandydatów) wpisywała w rubryce wyznanie: ateista, niewierzący. To jeden biegun zjawiska, natomiast drugi to fakt, że równie mało kandydatów do SB przyznawało się do swej religii i wpisało w rubryce wyznanie. Zliczając trzy kategorie:

- *katolickie, praktykujący,*
- *praktykujący,*
- *rzymskokatolickie,*

otrzymujemy liczbę 20 kandydatów (na ogólną liczbę 244).

Wyznanie: rzymskokatolickie, niepraktykujący – to jedno z najczęściej spotykanych zapisów. Występowanie takiego zapisu, w połączeniu np. ze skreślonym stwierdzeniem: bezwyznaniowy¹⁴, pokazuje, że decydenci z kierownictwa SB, zdawali sobie sprawę z tego religijnego problemu. Woleli mieć jasność, z czym przychodzi im się zmierzyć, w pracy z nowymi funkcjonariuszami. Potem, gdy już zdecydowali się przyjąć takiego kandydata rozpoczynał się proces uświadamiania i tworzenia właściwej (dla funkcjonariusza SB) ideologii, właściwego światopoglądu i właściwej postawy wobec partii komunistycznej. Służyło temu wiele elementów oddziaływania, o niektórych sposobach powiemy jeszcze co nieco przy omawianiu konkretnych przykładów, gdy zwierzchnikom leszczyńskiej Służby Bezpieczeństwa przychodziło zetknąć się z oporną materią...

Nawet w aktach dłuгоletniego zastępcy Komendanta Wojewódzkiego MO – potem zastępcy szefa Wojewódzkiego Urzędu

¹⁴ Vide np. AIPN Po 0148/553 TAP funkcjonariusza, także AIPN Po 0148/508 TAP funkcjonariusza.

Spraw Wewnętrznych – Zdzisława Goliszewskiego¹⁵, znajdujemy zapisy które potwierdzają powyższe wnioski. W aktach znajdują się cztery ankiety personalne, wypełniane przez tego funkcjonariusza na przestrzeni jego służby w UB i SB. W pierwszej Ankiecie Personalnej wypełnionej 17 grudnia 1953 r. przy przyjmowaniu Z. Goliszewskiego do UB w Olsztynie, w rubryce wyznanie zapisano: Rzymskokatolickie niepraktykujące¹⁶. W kolejnej *Ankiecie Personalnej* z 23 sierpnia 1959 r. znów znajduje się zapis: *rzymskokatolicki niepraktykujący*¹⁷. W 1973 r., kiedy Z. Goliszewski pełnił już kierownicze funkcje w Służbie Bezpieczeństwa w Kaliszu, w dokumencie wypełnionym 9 czerwca 1973 r., brak jest określenia wyznania, natomiast znajduje się zapis: *niepraktykujący*¹⁸, podobnie jak w ostatniej *Ankiecie Osobowej*, datowanej 12 grudnia 1978 r.¹⁹

Po przyjęciu, każdy kandydat przechodził wielomiesięczny okres służby przygotowawczej. W jej trakcie podawany był tym elementom oddziaływującym, które wytworzyło samo środowisko – a więc już pracujący funkcjonariusze, którzy mieli już ukształtowany właściwy, materialistyczny światopogląd²⁰. Dodaj-

¹⁵ Zdzisław Goliszewski, ur. 1935 r., wyznanie: rzymskokatolickie, niepraktykujący, członek PZPR. funkcjonariusz UB od 1953 r., 1954–1955 słuchacz SO UB w Gdańsku, służył w PUd/sUB Krotoszyn, Pow. Del. ds. BP we Wrześni, 20 XII 1956 – zwolniony z organów BP, przyjęty ponownie 18 VII 1957 – w. Ref. ds. BP KP MO Kępno, we Wrześni, w Kole, 1965–1967 – z-ca kom. pow. ds. SB KP MO Szamotuły, 1967–1975 w SB KMIP MO w Kaliszu, 1975–79 nacz. Wyd. III/IIIA SB KW MO w Kaliszu, od 8 XII 1980 – z-ca Kom. Woj. MO/WUSW ds. SB 5 V 1986 – przeniesiony do dyspozycji dyr. Dep. Kadr MSW, 15 IX 1987 – zwolniony ze służby w SB. Płk MO. Odszedł z resortu na skutek konfliktu z ówczesnym szefem WUSW – płk. A. Kurachem. Obaj w raportach „obdarzali się” najgorszymi epitetami, oskarżając się wzajemnie o korupcję, nepotyzm, arogancję itp. itd. Vide: AIPN BU 0604/935 TAP funkcjonariusza.

¹⁶ Ibidem, s. 6.

¹⁷ Ibidem, s. 17.

¹⁸ Ibidem, s. 25.

¹⁹ Ibidem, s. 33.

²⁰ Jednym z „niezbędnych” atrybutów wyposażenia pomieszczeń Służby Bezpieczeństwa były portrety czy popiersia Włodzimierza Lenina, a zwłaszcza Feliksa Dzierżyńskiego – twórcy bolszewickiej CzK, „patrona” komunistycznego aparatu bezpieczeństwa. To oczywiście były symbole, ale one oswajały i przyzwyczajały funkcjonariuszy SB.

my do tego fakt, że każdy taki kandydat miał swojego opiekuna służbowego, również baczącego by właściwie kształtować nowego funkcjonariusza. Kolejnym ważnym elementem kształtowania światopoglądu funkcjonariusza był system szkolenia, a zwłaszcza szkoły oficerskie MSW – ze szkołą im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie na czele. Wszystkie te działania miały doprowadzić do ukształtowania *materialistycznego światopoglądu* funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa²¹.

Dodać do tego trzeba cały system wewnętrznego szkolenia, w organizacji partyjnej PZPR, do której świadomy i oddany funkcjonariusz winien należeć.²² Tutaj znów opieka starszych funkcjonariuszy nie była bez znaczenia. Warto zwrócić uwagę, że spora grupa kandydatów do SB już wcześniej zostawała członkami partii komunistycznej, i miała czasem spory staż w PZPR. Dobrze widziane było również zaangażowanie w działalność takich organizacji jak TKKS (Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej), którego koło istniało w KW MO/WUSW. Także bycie lektorem (instruktorem) różnych struktur partyjnych (np. KW PZPR) było dodatnio oceniane²³. Procent upartyjnienia funkcjonariuszy SB był bardzo wysoki, choć fakt nie należenia do PZPR nie zamykał drogi do pracy w aparacie bezpieczeństwa – dotyczyło to zwłaszcza specjalistów z wydziału „T” (techniki operacyjnej) czy też Samodzielnej Sekcji „A” (łączności szyfrowej)²⁴.

Kolejnym elementem kształtowania funkcjonariuszy SB były szkolenia i kształcenie w ramach WUML-i czyli Wieczorowych Uniwersytetów Marksizmu-Leninizmu – działających przy komi-

²¹ Proces ten doskonale przedstawił F. Musiał, *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)*, Kraków 2007, s. 53–55.

²² Nie przypadkiem, w przeróżnych sprawozdaniach struktur wojewódzkich PZPR pojawiały się stwierdzenia o największym „upartyjnieniu” właśnie struktur Służby Bezpieczeństwa.

²³ Vide: AIPN Po 0148/258 TAP funkcjonariusza, także: AIPN Po 0148/486 TAP funkcjonariusza.

²⁴ Vide: A. Dudek, A. Paczkowski, *Polska. Organizacja i struktura organów bezpieczeństwa*, [w:] *Czekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. K. Persak i Ł. Kamiński, Warszawa 2010, s. 414.

tetach PZPR, traktowanych w resorcie spraw wewnętrznych z całą powagą, jako kolejny szczebel formowania świadomego funkcjonariusza aparatu. Wielu funkcjonariuszy leszczyńskiej SB kończyło kształcenie czy to na kierunkach działalności struktur partii, teoria i praktyka działania partii czy też propaganda socjalistyczna. O tym, że traktowano to wykształcenie z pełną powagą, świadczy fakt, że dyplomy tych uczelni umieszczano potem w dokumentach osobowych funkcjonariuszy – czego przykładów w analizowanym zbiorze dokumentów jest wiele²⁵. Wszystkie te działania powodowały zmiany nastawienia funkcjonariuszy, dając w efekcie oczekiwane skutki.

Potwierdzeniem tych procesów mogą być stwierdzenia Zenona Józwiaka²⁶, w latach 1981–1988 naczelnik Wydziału IV KW MO – potem WUSW w Lesznie, który pisał: *Wstępując do pracy w organach SB kierowałem się chęcią poprawy warunków bytowych. Później jednak uległem stopniowej indoktrynacji państwa realnego socjalizmu*²⁷. Biorąc oczywiście pod uwagę okoliczności napisania powyższych słów (jako argument w odwołaniu od decyzji Komisji Weryfikacyjnej), nie zmienia to wymowy powyższego stwierdzenia. A pisze je w końcu funkcjonariusz Służby Bezpieczeństwa, który zajmował się zwalczaniem Kościoła katolickiego, rozpracowywał seminarium Salezjańskie w Łądzie, a także pracując m.in. w tak newralgicznym miejscu jakim było Gniezno – siedziba prymasa Stefana Wyszyńskiego.

O skuteczności oddziaływania na funkcjonariuszy, świadczą także zmiany dokonywane w zapisach odnoszących się do stosun-

²⁵ Vide: AIPN Po 0148/543 funkcjonariusza. W rubryce wykształcenie funkcjonariusz wpisał WUML – kierunek Propaganda socjalistyczna, AIPN Po 0148/532 TAP funkcjonariusza, AIPN Po 0148/559 TAP funkcjonariusza, AIPN Po 0148/561 TAP funkcjonariusza, AIPN Po 0148/567 TAP funkcjonariusza, AIPN Po 0148/486 TAP funkcjonariusza, AIPN Po 0148/603 TAP funkcjonariusza.

²⁶ Zenon Józwiak, ur. 1939 r., wykształcenie SN, funkcjonariusz SB od 1965 r., 1966–1967 słuchacz OS SB nr 1 w Legionowie, 1973–1975 z-ca KP MO ds. SB w Gnieźnie, 1975–1981 nac. Wydz. „C” KW MO w Lesznie, 1981–1988 nac. Wydz. IV KW MO/WUSW, 1988–1989 – z-ca szefa WUSW ds. SB w Siedlcach, 1989–1990 z-ca szefa WUSW ds. w Gorzowie Wlkp. Vide AIPN Po 063/1183 TAP funkcjonariusza.

²⁷ AIPN Po 063/1183 TAP funkcjonariusza, k. 225, Odwołanie z 26 VII 1990 r.

ku do religii, w kolejnych *Ankietach*, pisanych przez funkcjonariuszy. Oczywiście, pamiętać trzeba, że elementem wpływającym na takie a nie inne postawy funkcjonariuszy, były także przyziemne obserwacje – aby zachować pracę w SB, trzeba było podporządkować się właśnie tym wewnętrznym zasadom. Które z tych elementów przeważały? Dziś jest to trudne do ustalenia. Jak było w przypadku np. funkcjonariuszki Służby Bezpieczeństwa z Kościana, która w pierwszej ankiecie przy wstępowaniu do SB zapisała, że jest praktykującą rzymską katoliczką. Działania *uświadamiające* środowiska, a także procesy *adaptacyjne*, prowadzone przez kolegów z resortu, doprowadziły to tego, że w kilka lat później, w kolejnej ankiecie zapisała co prawda jeszcze wyznanie rzymskokatolickie, ale już niepraktykująca²⁸.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że Służba Bezpieczeństwa interesowała się nie tylko stosunkiem do religii samego kandydata, czy potem funkcjonariusza aparatu. Zainteresowanie to odnosiło się także do małżonka, oraz rodziny funkcjonariusza. Im wyższe stanowisko w hierarchii aparatu bezpieczeństwa zajmował funkcjonariusz, tym szerszy był krąg rodziny, będącej w zainteresowaniu Służby Bezpieczeństwa.

W Ankietach Osobowych funkcjonariusze musieli również zapisywać czy ich dzieci, jeśli je już mieli w chwili wstępowania do służby w SB, były chrzczone²⁹. Przełożeni starali się również dbać o to, by w rodzinie funkcjonariusza nie dochodziło do rozdzwieńców na tle stosunku do wiary i praktyk religijnych. Bo przecież, pamiętać trzeba, że partia komunistyczna, a za nią i Służba Bezpieczeństwa, traktowała religię i Kościół katolicki, jako znaczącego wroga. I to się nie zmieniało – niezależnie od tego czy były to lata czterdzieste, lata siedemdziesiąte czy osiemdziesiąte. Zmieniały się tylko metody oddziaływania³⁰.

²⁸ AIPN Po 0148/573 TAP funkcjonariusza.

²⁹ Vide AIPN Po 0148/529 TAP funkcjonariusza, druk Karta Zmian Ankiety Osobowej, w pkt. 8; „podać imiona, daty urodzenia (czy były chrzczone?)...”

³⁰ Warto zwrócić uwagę na dokumenty dot. działalności SB wobec Kościoła katolickiego i innych związków wyznaniowych. Vide: *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec kościołów i związków wyznaniowych 1944–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004, A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce*

O metodach stosowanych wobec funkcjonariuszy, którzy nie do końca spełniali oczekiwania zwierzchników, w kwestiach ideologicznych i światopoglądowych, możemy się przekonać analizując dokumenty z teczek osobowych funkcjonariuszy. W przypadku jednego z takich funkcjonariuszy, jego zwierzchnik – naczelnik Wydziału V SB KW MO w Lesznie mjr Stanisław Zwierzycki³¹ – w opinii z dnia 18 stycznia 1983 r. zapisał: *Prezentuje oficjalnie światopogląd materialistyczny, niemniej do tej pory nie zdecydował się wstąpić w szeregi PZPR*³². Jak widać, mamy tu do czynienia właśnie z przypadkiem, gdzie lojalność wobec systemu zwierzchnicy mierzyli przynależnością do komunistycznej PZPR. Ten sam funkcjonariusz, absolwent Politechniki w Poznaniu, w okresie starań o pracę w SB dnia 15 września 1979 r. odmówił napisania oświadczenia o światopoglądzie swojej rodziny. Jednak dnia 9 października 1979 r., po przemyśleniu napisał oświadczenie, o tym że on sam jak również jego rodzina ... *zaprzestaną praktyk religijnych*. I na zakończenie dodawał: *Popieramy politykę partii i rządu co chcemy*

(1945–1989), Kraków 2006, czy też książkę omawiającą działania bezpieki wobec biskupów Kościoła katolickiego: *Niezlomni. Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich*, red. ks. J. Marecki i F. Musiał, Warszawa-Kraków 2007, czy też *Niezlomni. W obronie Ojczyzny i Kościoła. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich*, red. ks. J. Marecki i F. Musiał, Kraków 2008. W odniesieniu do Wielkopolski zobacz serię publikacji: *Władze wobec kościołów i związków wyznaniowych w Wielkopolsce w latach 1945–1956*, red. K. Białecki, Poznań 2008, *Władze wobec kościołów i związków wyznaniowych w Wielkopolsce w latach 1956–1970*, red. K. Białecki, Poznań 2009, *Władze wobec kościołów i związków wyznaniowych w Wielkopolsce w latach 1970–1980*, red. K. Białecki, Poznań 2010. Zobacz także: *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972–1979*, wstęp P. Tomasiak, Warszawa 2007, czy też *Przeciw Kościołom i religii. Sprawozdania Sekcji 5 Wydziału V Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie 1946–1952*, red. F. Musiał, Kraków 2008.

³¹ Stanisław Zwierzycki, ur. 1944 r., bezwyznaniowy, członek PZPR od 28 VII 1967 r. funkcjonariusz SB od 1966, 1974–1977 słuchacz ASW Legionowo, 1977–1981 kier. Sekcji Wyd. IV SB KW MO Leszno, 10 IV–15 X 1981 z-ca nac. Wyd. IIIA SB, 16 X–30 XI 1981 – nac. Wyd. IIIA SB, 1 XII 1981–1988 nac. Wyd. V SB, 28 I–7 VII 1983 delegowany na przeszkolenie do KGB ZSSR, od 27 VII 1988 – nac. Wyd. Szkolenia WUSW Leszno, 31 VII 1990 – zwolniony ze służby. ppłk MO. Wielokrotnie nagradzany. W opiniach służbowych oceniany jako „zaangażowany i oddany”. Vide AIPN Po 672/4 TAP funkcjonariusza.

³² AIPN Po 0148/468 TAP funkcjonariusza.

udokumentować w najbliższym czasie wstąpieniem w szeregi PZPR³³. W związku z jego staraniami o wstąpienie do SB naciskom poddana została również żona kandydata na funkcjonariusza, która była wówczas pracownikiem Biura Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lesznie. Jak zapisał w swej notatce z 14 września 1979 r. z-ca naczelnika Wydz. IIIA kpt. Antoni Prus³⁴ – Dyrektor tegoż Biura WRN – Henryk Kaliszewski ... *naświetlił, iż została zatrudniona w organie politycznym, w którym postępowanie jej nie może być tolerowane...*³⁵.

Na tym nie skończyły się problemy. Ten sam funkcjonariusz 18 czerwca 1983 r. – w godzinach pracy przebywał w domu, a na budynku, jak zauważyli i zapisali w swojej notatce służbowej inni funkcjonariusze (Wojciech Szafrąński³⁶ i Henryk Buczek³⁷), wi-

³³ Ibidem.

³⁴ Antoni Prus, ur. 1945 r., członek PZPR, 1 XII 1967 – wstąpił do MO – dzielnicowy, 1 V 1968 – referent operacyjno-dochodzeniowy, inspektor Wydziału do walki z przestępstwami gospodarczymi, 1970 – Szkoła Oficerska MO, 16 XI 1973 – kierownik Sekcji Wydziału do walki z przestępstwami gospodarczymi, 1976 – słuchacz ASW, 1 VII 1979 – w dyspozycji KW MO w Lesznie, 1 IX 1979 – zastępca naczelnika Wydziału III SB KW MO w Lesznie, 26 I 1981 – wniosek personalny o przeniesienie do MO na stanowisko naczelnika Wydziału do walki z przestępstwami gospodarczymi KW MO w Lesznie. Vide: AIPN Po 0212/86 TAP funkcjonariusza.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Wojciech Szafrąński, ur. 1947 r., członek PZPR od 20 XII 1968 r. (Lektor KW), funkcjonariusz SB od 1969, 1972 – kurs w CW SB MSW (OS nr 1), od 1 VI 1975 – w SB KW MO w Lesznie, 1981 – kier. Sekcji Wydz. IV SB, 1981–1985 z-ca nacz. Wydz. IIIA/V SB, 15 III 1985 – zwolniony ze służby w SB. mjr MO. Opiniowany jako „Zaangażowany emocjonalnie w realizację zadań służbowych. Jednak w konkretnych działaniach wykazuje skłonności do samodzielnego wykraczania poza wytyczoną przez przełożonych linię postępowania.” „Impulsywny. Angażuje się zbyt emocjonalnie w wykonywanie zadań operacyjnych co rzutuje niekiedy ujemnie na rozważność w jego postępowaniu.” Vide: AIPN Po 0148/485 TAP funkcjonariusza.

³⁷ Henryk Buczek, ur. 1949 r., wyznanie: rzymskokatolickie, niepraktykujący, członek PZPR od 30 I 1973 r. 1973–1975 milicjant – ZOMO, funkcjonariusz SB od 1 IV 1975, 1977–1980 słuchacz WSO MSW im. F. Dzierżyńskiego, 1980–1983 – st. inspektor Wydz. IIIA/V, 1983–1988 kierownik Sekcji Wydz. V, 15 VIII 1988 – zwolniony. Por. MO. Wielokrotnie nagradzany. Vide AIPN Po 0148/497 TAP funkcjonariusza.

siała flaga narodowa w związku z wizytą Papieża Jana Pawła II w ojczyźnie³⁸. To oczywiście, biorąc pod uwagę wcześniejszy brak entuzjazmu do wstępowania do PZPR, musiało skończyć się ukaraniem funkcjonariusza. W rozkazy karnym z 22 czerwca 1983 r. został on ukarany naganą. Rozkaz został podpisany przez zastępcę naczelnika Wydziału V SB KW MO Leszno mjr. Wojciecha Szafrąńskiego. Jak już wspomniano brak *entuzjazmu* dla partii komunistycznej działał na niekorzyść funkcjonariusza. We wspomnianym powyżej rozkazy karnym, jako argument obciążający pojawił się właśnie fakt, że funkcjonariusz ów nie należał do PZPR³⁹.

Czasem o braku awansu w *firmie* decydowały nie własne zasługi funkcjonariusza lecz fakt, że ktoś z rodziny funkcjonariusza lub jego żony był duchownym. W takich wypadkach mało istotne było nawet największe zaangażowanie funkcjonariusza. Tak było w przypadku funkcjonariusza, który na własną prośbę przeniósł się z MO do SB. Tam wykazywał się zaangażowaniem w *zwalczanie wrogów socjalizmu* jako oficer Wydziału Śledczego Służby Bezpieczeństwa WUSW w Lesznie. To jego zaangażowanie przełożyło się na otwierającą się możliwość awansu na kierownicze stanowisko w szeregach leszczyńskiej SB. Na szefa Wydziału Śledczego SB nie został jednak mianowany. Po rutynowym sprawdzeniu kandydata, pojawiły się bowiem wątpliwości co do jego lojalności. Jak zapisał to w piśmie z 1988 r. dyr. Biura Śledczego MSW płk Jerzy Karpacz: *Z uwagi jednak na powiązania z klerem (szwagier jest salesjaninem) rozważenia wymaga, czy odpowiada on stosownym kryteriom kadrowym...*⁴⁰. Jak widać czasem wystarczyło mieć kogoś z rodziny w szeregach duchowieństwa, nawet nie utrzymując z nim kontaktów, zamykało to drogę do *kariery* w aparacie bezpieczeństwa.

Zamiar zawarcia małżeństwa również mógł być powodem kłopotów funkcjonariusza SB. W okresie wcześniejszym, w latach czterdziestych, zawarcie ślubu bez zgody zwierzchnika, a do tego ślubu kościelnego, mogło się zakończyć postawieniem przed są-

³⁸ AIPN Po 0148/468 TAP funkcjonariusza, Notatka W. Szafrąńskiego i H. Buczka.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ AIPN Po 0212/74 TAP funkcjonariusza.

dem i wyrokiem⁴¹. W latach osiemdziesiątych tak drastycznych metod już nie stosowano, ale również efektem było zakończenie kariery w Służbie Bezpieczeństwa. Tak było w przypadku jednego z leszczyńskich funkcjonariuszy, choć wydawać by się mogło na pierwszy rzut oka, że powód był zupełnie inny. W dniu 21 października 1982 r. napisał ów funkcjonariusz raport do Ministra Spraw Wewnętrznych o zwolnienie z szeregów SB. Stwierdzał w nim enigmatycznie, że składa go ... z uwagi na niemożność pogodzenia swych cech psychicznych oraz przekonań moralnych i światopoglądowych z jej [tj. Służby Bezpieczeństwa – W.H.] metodami i wymogami...⁴². Wydawać by się mogło, że to raport jakich wiele, i dopiero po bliższej analizie znajdujemy prawdziwe przyczyny tego zdarzenia. Jak zapisał w swej notatce z 8 listopada 1982 r. naczelnik Wydz. V SB KW MO w Lesznie: ... *nosi się on* [tj. wspomniany funkcjonariusz – W.H.] *z zamiarem zawarcia związku małżeńskiego i z jego wypowiedzi niedwuznacznie wynika, że wiąże się to również z zawarciem ślubu kościelnego*⁴³. A więc jednak ślub i do tego kościelny...

Dalej mamy już prezentację jednej z metod *nakłaniania* funkcjonariusza SB do zmiany swoich zamiarów. 1 grudnia 1982 r. w KW MO powołany został zespół w składzie: zastępca Komendanta Wojewódzkiego MO ds. SB płk Zdzisław Goliszewski, zastępca Komendanta Wojewódzkiego MO ds. polityczno-wychowawczych płk Mirosław Walkowiak⁴⁴, naczelnik Wydziału Kadr płk

⁴¹ Tak było w przypadku Kazimierza Kaniewskiego – funkcjonariusza PUBP w Kościanie, który w 1949 r. zawarł potajemnie ślub z „klasowo obcą kobietą”. Został za to dyscyplinarnie zwolniony, następnie aresztowany i postawiony przed sądem, skazany na 3 miesiące aresztu. Vide: W. Handke, R. Kościański, „Zwyczajny” Urząd... Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Kościanie 1945–1954, Kościan-Leszno 2006, s. 255.

⁴² AIPN Po 0148/472. TAP funkcjonariusza, *Raport z 21 X 1982 r.*

⁴³ Ibidem, Notatka z 8 XI 1982 r.

⁴⁴ Mirosław Walkowiak, ur. 1933 r., 1953–54 słuchacz szkoły ofic. MBP, 1954–1955 WUBP/WUd/sBP Koszalin, 1956–1972 SB KW MO Koszalin, 1972–1977 z-ca szefa Wydz. II Zwiadu Bałtyckiej Bryg. WOP, od 1 VIII 1977 – nac. Wydz. IV SB KW MO Leszno, od 1 XI 1981 – z-ca kom. woj. ds. pol.-wych. KW MO/WUSW Leszno 28 II 1990 – zwolniony ze służby. Płk MO. Vide AIPN Po 082/385 TAP funkcjonariusza.

Czesław Górecki⁴⁵ oraz zastępca naczelnika Wydziału V SB KW MO kpt. Wojciech Szafrąński. Przed zespołem tym stanął właśnie oporny funkcjonariusz, z którym przeprowadzono rozmowę. Jej celem miało być odwiedzenie funkcjonariusza od jego zamiarów opuszczenia służby. W trakcie tego posiedzenia najpierw perswadowano, nakłaniano, aż w końcu zastępca komendanta ds. SB płk Zdzisław Goliszewski domagał się, by funkcjonariusz podał bliższe dane o kandydatce na przyszłą żonę. Ten jednak ... *oświadczył, że nie poda bliższych danych bo może mieć z tego tytułu nieprzyjemności*. W efekcie tej rozmowy i odszedł z aparatu bezpieczeństwa⁴⁶.

I jeszcze jeden przykład w jaki sposób starano się dyscyplinować funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, którzy w kwestiach światopoglądowych ulegali jakimś zachwianiom. Był rok 1980. Dobrze wykształcony – inżynier, absolwent politechniki, złożył podanie o przyjęcie go do służby w Milicji Obywatelskiej. Sam, jak zapisał w swojej ankiecie, w rubryce wyznanie, był bezwyznaniowy i niepraktykujący, ale miał religijną rodzinę. W efekcie prowadzonych z nim rozmów i nakłaniania go, rozpoczął służbę w SB – jego przełożony z Wydziału IIIA SB leszczyńskiej KW MO, ppłk Feliks Biniek⁴⁷, napisał notatkę służbową, w której stwierdzał, że nowy pozyskany funkcjonariusz jego wydziału ... *zobowiązał się, że w przyszłości dzieci nie będą uczęszczać na lekcje religii, jak również nie będą brać udziału w praktykach religijnych...*⁴⁸. Kłopoty zaczęły się już wkrótce, w stanie wojennym. 9 września 1982 r. – w wyniku kontroli pracy z siecią agenturalną, przeprowadzonej przez kpt. Wojciecha Szafrąńskiego, został ukarany upomnieniem za *zaniebdywanie obowiązków*. Pewnie bliżej mu się przyglądano i zwierzchnicy nie byli z niego szczególnie zadowoleni. W dniu 24 maja 1984 r. – w jego dokumentach pojawiła się notatka służbowa zastępcy naczelnika Wydziału V leszczyńskiej SB W. Szafrąńskiego. Dotyczyła ona, przeprowadzonej w obecności sekretarza Oddziało-

⁴⁵ Brak jego teczek w zasobie IPN.

⁴⁶ AIPN Po 0148/472 TAP funkcjonariusza.

⁴⁷ Długoletni funkcjonariusz UB i SB. Brak jego teczek akt personalnych w zasobie IPN.

⁴⁸ AIPN Po 0148/481. TAP funkcjonariusza, Notatka naczelnika Wydz. III A.

wej Organizacji PZPR Leszka Krzyślaka⁴⁹ i kierownika sekcji por. Marka Pośpiecha⁵⁰, rozmowy na temat przystąpienia córki tegoż funkcjonariusza do I komunii świętej. Naczelnik Szafranski polecił napisać funkcjonariuszowi wyjaśnienie w tej sprawie. W efekcie tego w dniu 7 czerwca 1984 r. wystawiono funkcjonariuszowi charakterystykę, w której czytamy:

Zjawisko uprawiania praktyk religijnych przez pracownika Służby Bezpieczeństwa lub członków jego rodziny jest trudne do pogodzenia zarówno z charakterem zadań realizowanych przez organa SB jak i poglądami wynikającymi z przynależności pracownika do PZPR⁵¹.

W kilka miesięcy później, 9 listopada 1984 r. w notatce służbowej naczelnik Wydziału V SB – mjr Stanisław Zwierzycki dołożył jeszcze funkcjonariuszowi kontakty ze środowiskiem byłych działaczy „Solidarności”. Jak pisał naczelnik: Informacje te docierają do b. lidera „S” regionu leszczyńskiego i służą do gromadzenia materiałów o sytuacji w środowisku pracowników resortu... W efekcie funkcjonariusz został zwolniony ze służby⁵². W ten sposób połączono niechęć do służby w SB, religijność rodziny i kontakty z ekstremą Solidarności i pozbyto się funkcjonariusza.

Jak wynika z przedstawionych powyżej, tak statystyk, jak i konkretnych przypadków związanych ze sprawami stosunku poszczególnych funkcjonariuszy leszczyńskiej Służby Bezpieczeń-

⁴⁹ Leszek Krzyślak, ur. 1949 r., wyznanie: rzymskokatolickie, niepraktykujący, członek PZPR od 1972 r. funkcjonariusz SB od 4 XII 1973, 1974–1977 – słuchacz WSO, 1977–80 w Wydz. III SB KW MO w Lesznie, 1980–85 kier. Sekcji Wydz. IIIA/V SB 1985–1989 z-ca nac. Wydz. V SB, 1989–90 z-ca szefa ds. SB RUSW w Kościanie, 15 III 1990 – zwolniony ze służby. Mjr MO. Vide AIPN Po 0148/555 TAP funkcjonariusza.

⁵⁰ Marek Pośpiech, ur. 1951 r., 1971–1973 służba wojskowa w kompanii reprezentacyjnej WP, funkcjonariusz SB od 1973, 1975–1978 słuchacz WSO w Legionowie, 1978–1982 – Wydz. IV, od 1 II 1982 kier. sekcji Wydz. V SB WUSW, od 6 XII 1989 kier. sekcji WOG SB WUSW, 31 VII 1990 zwolniony. Vide AIPN Po 0148/574 TAP funkcjonariusza.

⁵¹ AIPN Po 0148/481 TAP funkcjonariusza, Charakterystyka z 7 VI 1984 r.

⁵² Ibidem.

stwa, do religii i spraw z tym związanych, zagadnienia te odgrywały ważną rolę, w kształtowaniu postaw ludzi służących komunistycznemu państwu, w szeregach policji politycznej.

Przytoczone przykłady potwierdzają, że niezależnie od tego, czy działo się to w wielkiej aglomeracji, czy w prowincjonalnym mieście wojewódzkim, sprawy stosunku funkcjonariusza, a także jego rodziny, do zagadnień religijnych odgrywały znaczącą rolę przez cały okres trwania Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Były one jednym z wyznaczników jego lojalnej postawy wobec władzy partii komunistycznej, której Służba Bezpieczeństwa miała być przeciw *tarczą i mieczem*.

Stosunek do religii i religijności w świetle zapisów z dokumentów personalnych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa z województwa leszczyńskiego (1975–1990)

(Streszczenie)

Opracowanie „Stosunek do religii i religijności w świetle zapisów z dokumentów personalnych funkcjonariuszy SB z województwa leszczyńskiego (1975–1990)” przedstawia ważny, z punktu widzenia władzy komunistycznej, element funkcjonowania tajnej policji politycznej w ostatnim okresie PRL. Bazą tego opracowania sąteczki akt personalnych (TAP) funkcjonariuszy SB z terenu jednego z niewielkich województw. Opracowanie ukazuje stosunek do religii (wyznania, praktyk religijnych itp.) i oceny tych faktów przez zwierzchników – w stosunku tak do samych funkcjonariuszy, jak i członków ich rodzin. Mimo niewielkich rozmiarów bazy źródłowej, pozwala ona na uogólnienia odnoszące się do kwestii traktowania spraw wyznaniowych w szeregach Służby Bezpieczeństwa. Potwierdza ono, że sprawy stosunku funkcjonariusza, a także jego rodziny, do zagadnień religijnych odgrywały znaczącą rolę przez cały okres trwania Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Były one jednym z wyznaczników lojalnej postawy funkcjonariuszy wobec władzy partii komunistycznej.

Attitude to religion and religiousness in the light of records from private documents of Security Service officers from Leszno Voivodeship in the years 1975-1990

(Summary)

“Attitude to religion and religiousness in the light of records from private documents of Security Service officers from Leszno Voivodeship from 1975 to 1990” shows an important – from the communist authority perspective – element of functioning of the political secret police in the last years of the Polish People’s Republic.

This study is based on personal files (TAP) of the Security Service officers from the area of the above-mentioned small voivodeship. It presents an attitude to the religion (faith, religious observances, etc.) and assessments of those facts by officers’ superiors – in relation to the officers themselves and members of their families. Despite limited source base, the article generally describes the issue of treating religious matters by the Security Service.

This study confirms that the attitude of an officer and his family to the religious issues played a significant role for the entire era of the Polish People’s Republic. It was one of determinants of the loyal attitude of the officers towards the power of the communist party.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
AIPN BU 0604/..., Teczki akt personalnych funkcjonariuszy
AIPN Po 0265/... Akta administracyjne KWMO Leszno
AIPN Po 672/..., Teczki akt personalnych funkcjonariuszy
AIPN Po 063/..., Teczki akt personalnych funkcjonariuszy
AIPN Po 082/..., Teczki akt personalnych funkcjonariuszy
AIPN Po 0148/..., Teczki akt personalnych funkcjonariuszy
AIPN Po 0212/..., Teczki akt personalnych funkcjonariuszy
AIPN Po 0604/..., Teczki akt personalnych funkcjonariuszy

Literatura

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza. t. III 1975–1990, red. P. Piotrow-

ski, Warszawa 2008.

Biuletyny Informacyjne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1947, t. I, red. B. Gronek, I. Marczak, Warszawa 1993.

Biuletyny Komitetu do spraw Bezpieczeństwa Publicznego grudzień 1954 – listopad 1956, wstęp M. Filipiak, oprac. W. Chudzik, M. Filipiak, J. Gołębiowski, Warszawa 2009.

Cenckiewicz S., *Oczami bezpieki. Szkice i materiały z dziejów aparatu bezpieczeństwa PRL*, wyd. IV, Kraków 2008.

Czekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989, red. K. Persak i Ł. Kamiński, Warszawa 2010.

Departament X MBP. Wzorce – struktury – działania, red. K. Rokicki, Warszawa 2007.

Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997.

Dudek A., Gryz R., *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2006.

Frazik W., Musiał F., Szpytma M., Wenklar M., *Ludzie bezpieki województwa krakowskiego. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1990. Informator personalny*, Kraków 2007.

Handke W. Kościański R., *„Zwyczajny” Urząd... Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Kościanie 1945–1954*, Kościan – Leszno 2006.

Klementowski R., *Urząd Bezpieczeństwa w Lubinie (1945–1956)*, Wrocław 2007.

Klementowski R., *Urząd Bezpieczeństwa w powiecie Lwówek Śląski (1945–1956)*, Wrocław 2006.

Księga bezprawia. Akty normatywne kierownictwa resortu bezpieczeństwa publicznego (1944–1956), wyb. i oprac. B. Kopka, Warszawa 2011.

Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec kościołów i związków wyznaniowych 1944–1989, red. A. Dziurok, Warszawa 2004.

Musiał F., *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL (1970–1989)*, Kraków 2007.

Musiał F., *Raj grabarzy narodu. Studia i materiały do dziejów aparatu represji w Polsce „ludowej” 1945–1989*, Kraków 2010.

Niezlomni. Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich. red. ks. J. Marecki i F. Musiał, Warszawa-Kraków 2007.

Niezlomni. W obronie Ojczyzny i Kościoła. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich, red. ks. J. Marecki i F. Musiał, Kraków 2008.

Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972–1979, wstęp P. Tomasiak, Warszawa 2007.

Pleskot P., *„Tarcza partii i narodu”. Kontrwywiad Polski Ludowej w latach 1945–1956. Zarys struktur i wybór źródeł*, Warszawa 2010.

Przeciw Kościołom i religii. Sprawozdania Sekcji 5 Wydziału V Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie 1946–1952, red. F. Musiał, Kraków 2008.

Rochatka T., *Urząd Bezpieczeństwa w Gnieźnie w latach 1945–1956*, Poznań 2009.

Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce 1945–1990, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009.

Sychowicz K., *Urząd Bezpieczeństwa w Łomży – powstanie i działalność (1944–1956)*, Białystok 2009.

Syrnyk J., *Urząd Bezpieczeństwa w Wołowie (1945–1956)*, Wrocław 2010.

Terlecki R., *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2009.

Twarze bezpieki 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwach pomorskim/bydgoskim, toruńskim i wrocławskim, red. M. Szymaniak, Bydgoszcz-Gdańsk 2010.

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Białymstoku. Informator personalny, red. P. Łapiński, Białystok 2007,

Twarze wrocławskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa we Wrocławiu. Informator personalny, red. T. Balbus, P. Piotrowski, K. Szwagrzyk, Wrocław 2006.

Władze wobec kościołów i związków wyznaniowych w Wielkopolsce w latach 1945–1956, red. K. Białecki, Poznań 2008.

Władze wobec kościołów i związków wyznaniowych w Wielkopolsce w latach 1956–1970, red. K. Białecki, Poznań 2009.

Władze wobec kościołów i związków wyznaniowych w Wielkopolsce w latach 1970–1980, red. K. Białecki, Poznań 2010.

Współpraca SB MSW PRL z KGB ZSRR w latach 1970–1990. Próba bilansu, Warszawa 2013.

„Zwyczajny” resort. Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956, red. K. Krajewski i T. Łabuszewski, Warszawa 2005.